

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ВІДДІЛ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ БІЛЯЄВ – УЧИТЕЛЬ УЧИТЕЛІВ

КИЇВ, 2020

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 6 від 22 2020 року)

Упорядники:

Горошкіна О. М., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Попова Л. О., кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Рецензенти:

Богданець-Білоskalенко Н. І., доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;

Починкова М. М., кандидат педагогічних наук, доцент, директор бібліотеки ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка».

Олександр Михайлович Біляєв – учитель учителів : бібліографічний покажчик / упоряд. : О. М. Горошкіна, Л. О. Попова. Київ : Педагогічна думка, 2020. 34 с.

Бібліографічний покажчик є зібранням описів наукових студій відомого українського лінгводидакта Олександра Михайловича Біляєва. Групування в хронологічному порядку дає змогу простежити динаміку розвитку методики навчання української мови. Важливим складником покажчика є бібліографічний опис дисертацій, захищених під науковим керівництвом О.М. Біляєва.

Видання призначене для науковців, аспірантів, магістрантів, студентів, викладачів, а також для тих, хто цікавиться науковими дослідженнями в сфері лінгводидактики.

© Інституту педагогіки НАПН України, 2020

© Педагогічна думка, 2020

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ ІДЕЇ МЕТОДИЧНОЇ СПАДЩИНИ О.М.БІЛЯЄВА

**НАУКОВИЙ І НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ДОРОБОК
ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА БІЛЯЄВА**

Дисертації

Наукові статті

Програми з української мови для закладів загальної
середньої освіти

Державні стандарти

Концепції мовної освіти

Навчально-методичні посібники

Підручники української мови для закладів загальної
середньої освіти

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО БІЛЯЄВА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА

НАУКОВА ШКОЛА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА БІЛЯЄВА

КЛЮЧОВІ ІДЕЇ МЕТОДИЧНОЇ СПАДЩИНИ О.М.БІЛЯЄВА

У справжнього вчителя – найважче і найрадісніше життя, трепетно хвилююча і болісно складна творчість, незбагненно тонкі і вічно вдосконалювані інструменти, якими він діє на людську душу.

В. Сухомлинський

Олександр Михайлович Біляєв – класик української лінгводидактики, засновник методичної школи, який, наслідуючи методичні ідеї Г. Ващенка, В. Масальського, А. Медушевського, В. Сухомлинського, С. Чавдарова та інших видатних педагогів, своїми працями не тільки розвинув методiku навчання української мови, а й визначив вектори подальших досліджень на багато років. Науковий доробок О. Біляєва – значний і різножанровий. Учений є автором низки навчальних програм, шкільних підручників, посібників, методичних статей, кількох концепцій мовної освіти.

Олександр Михайлович завжди швидко реагував на виклики суспільства. Сімдесяти роки двадцятого століття характеризувалися пропагандистським гаслом «формування нової історичної спільності – радянського народу», курсом на впровадження обов'язкової середньої освіти, активним розвитком професійно-технічної освіти, вихованням учнівської і студентської молоді за моральним кодексом будівників комунізму. Провідним напрямом підготовки педагога-словесника вважалася ідейно-теоретична, світоглядна. Активна русифікаторська політика відчутно позначалися на низькому рівні мовно-літературної підготовки учнівської молоді [13, с. 63]. Водночас О. Біляєв наголошує на необхідності ширше практикувати творчі роботи, у яких учні мають складати текст, а тематика цих робіт має відбивати життєвий досвід учнів. Серед сукупності творчих вправ важливе місце відводить таким, як розповідь, переказ, твір-роздум, ділові папери (доручення, розписка, лист, заява, протокол тощо) [5].

Усвідомлюючи, що стилістична спрямованість розвитку усного й писемного мовлення учнів має ґрунтуватися на наукових засадах, Олександр Михайлович окреслює перед лінгводидактами України

завдання: розробити методикку навчання стилістики в школі, яке успішно реалізувала М. Пентилюк, ставши засновницею напряду методики навчання стилістики в загальноосвітній школі. Нині Марія Іванівна Пентилюк – широко знана українська дослідниця, яка має свою потужну школу послідовників і однодумців. За її керівництвом міжуніверситетський колектив викладачів активно розробляє питання шкільної методики й методики навчання мовознавчих дисциплін у вишах. Рекомендації М. Пентилюк широко використовують у своїй практичній діяльності вчителі-словесники.

Надзвичайно важливим у науковій спадщині О.М. Біляєва стало питання оптимального добору методів навчання та їх застосування в шкільній практиці. У теорії й методиці навчання української мови найбільш умотивована класифікація методів за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці, до якої належать зв'язний виклад матеріалу вчителем (розповідь), бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником, метод вправ (роботи О. Біляєва, Л. Рожило, В. Мельничайка, М. Пентилюк та ін.). Особливості використання методів навчання та їх класифікацію більш докладно О. М. Біляєв розглядає у своїх найбільш відомих працях, зокрема монографії «Сучасний урок української мови», посібнику «Лінгводидактика рідної мови», а також численних статтях, серед яких «Вправи в навчанні мови», «Спостереження над мовою як метод навчання», «Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови», «Робота з підручником», «Методика вивчення української мови в школі» та інших. Ураховуючи всю різноманітність існування різних дефініцій навчального методу, науковець визнає кращою таку, за якої методи розглядаються як «упорядковані способи організованої діяльності вчителя й учнів, спрямовані на досягнення цілей освіти» [10, с. 74]. Окремо хочемо відзначити й те, що методика застосування виокремлених ученим методів навчання української мови була обґрунтована й експериментально перевірена в дисертаціях С. Лукач, Н. Остапенко, В. Теклюк, В. Шляхової та інших учених, виконаних під керівництвом О. Біляєва.

Олександр Михайлович здійснив фундаментальний внесок у розроблення лінгводидактичних засад організації уроку української мови: обґрунтував, що урок є провідною формою навчально-виховної роботи в школі; окреслив конкретні вимоги до сучасного уроку

української мови; довів важливість класифікації уроків за основною дидактичною метою; розробив типологію уроків; проаналізував шляхи модернізації уроку української мови; окреслив перспективи розв'язання проблеми зовнішньої і внутрішньої організації уроку мови. Не залишив поза увагою й нетрадиційні уроки української мови, які подекуди називають ще нестандартними на противагу усталеним, апробованим часом урокам. Науковець обстоював термін «нетрадиційний урок», оскільки в понятті традиційності вбачав позитивний зміст: «Традиційні уроки часом безпідставно називають стандартними, тобто трафаретними, шаблонними, забуваючи пряме значення цього слова: стандартний – це такий, що відповідає прийнятним вимогам (стандарту) вищого рівня, взірцевий» [3, с. 27].

Викладені в книжці «Сучасний урок» теоретико-практичні засади стали основою для підготовки вчителів-словесників, а ідеї вченого – стимулом для розроблення нових освітніх технологій. Монографія «Лінгводидактика рідної мови» була видана після смерті автора, що нечасто трапляється в житті самого жанру.

О. Біляєв розробив лінгводидактичні засади технології аспектичних уроків української мови та уроків розвитку зв'язного мовлення, що стали базовими в усіх сучасних посібниках і підручниках із методики навчання української мови. Він пропонує ввести в обіг термін «урок розвитку зв'язної мови». Змістом таких уроків є, на думку вченого, письмовий переказ або твір, що вимагає певної кількості часу (1 – 2 години). До різновидів уроків розвитку мови дослідник відносить урок навчального переказу (твору), урок контрольного переказу (твору), урок аналізу переказу (твору). Окремо він пропонує виділяти урок підготовки до контрольного твору [6, с. 55]. Учений розробив типологію, структуру й організацію уроків розвитку навичок зв'язного мовлення в 4-8 класах, створив систему роботи над такими видами вправ з розвитку усного й писемного мовлення, як перекази й твори. Науковець описує методику проведення уроку навчального переказу, розробляє класифікацію таких уроків за способом, характером відтворення змісту тексту, жанрами, формою мови (усні й письмові), описує структуру цих уроків, розробляє методичні рекомендації щодо змісту роботи на кожному етапі уроку.

Слушною вважаємо рекомендацію О. Біляєва дотримуватися наступності в навчанні переказів і творів [4, с. 47]. Практика переконала,

що знання законів побудови висловлювань, набуті під час роботи над переказами різних жанрів, допомагають під час написання творів. Ця думка не втратила своєї значущості й донині. Усвідомлюючи, що «учнівський твір – складніший, ніж переказ, вид мовної діяльності, спрямований на розвиток зв'язної мови, який вимагає від учня творчого й самостійного викладу думок, почуттів, суджень», науковець дає слушні поради з методики підготовки й написання творів [4, с. 47].

Дослідник створює й систему роботи над творами, розробляючи класифікацію учнівських творів за матеріалом до написання них, жанрами, формою мовлення, місцем і метою написання, вказує на необхідність урахувувати жанрову специфіку твору, докладно описує методику роботи на уроці написання навчального твору, уроці підготовки до контрольного твору [6]. Олександр Михайлович детально розглядає методику проведення уроку контрольного твору, уроку аналізу контрольного твору та деякі інші проблеми, класифікацію помилок, особливості редагування учнівських творів, обґрунтовує необхідність побудови системи роботи над творами й переказами. Згодом його концептуальні положення стали підґрунтям для розроблення багатьох систем розвитку усного й писемного мовлення (В. Бадер, А. Богуш, Л. Варзацька, Н. Дика, С. Караман, В. Мельничайко, М. Стельмахович, Л. Шевцова, Г. Шелехова та ін.).

Саме завдяки вивченню й методичній інтерпретації основних теоретичних засад, які визначив О. Біляєв, сучасні науковці досягли значних успіхів у розробленні системи розвитку мовлення школярів: здійснено спробу по-новому підійти до визначення завдань і змісту роботи з розвитку зв'язного мовлення; окреслено коло вмій і навичок, необхідних учням для побудови власних висловлень; розроблено ефективні види вправ, спрямованих на формування мовленнєвих умій і навичок учнів. Так, продовжуючи ідеї О. Біляєва, Г. Шелехова зазначає, що в процесі створення системи вправ і завдань з формування монологічного і діалогічного мовлення учнів необхідно ставити основні вимоги, пов'язані із забезпеченням мовленнєво-мислительними завданнями різного рівня; побудови вправ на дидактичному матеріалі, яким є текст; використання зразків текстів як прийому підготовки до усних і письмових висловлень; доступності змісту текстів для учнів цього віку; природної ситуативності навчання (кожна нова вправа – нова ситуація); стильової та жанрової диференціації; оволодіння учнями способами творчої діяльності; поєднання дій репродуктивного і

продуктивного типу; систематичного застосування вправ, що передбачають продуктивну діяльність монологічного і діалогічного характеру; функціонування тієї чи тієї мовної одиниці в мовленні; підпорядкування змісту вправ роботі над типовими недоліками в учнівському мовленні; диференційованого підходу до сформованості вмінь учнів; реалізації пізнавальних і виховних завдань навчання рідної мови, формування національної свідомості школярів [14].

Не обходить увагою вчений і становлення лінгводидактичних понять у галузі розвитку мовлення. Саме його заслуга в розмежуванні на початку 70-х років методичних понять «розвиток мови» і «розвиток зв'язної мови». Під першим Олександр Михайлович розуміє значно ширше поняття: збагачення лексичного запасу учнів, оволодіння нормами літературної мови, формування вмінь і навичок зв'язного викладу думок в усній і писемній формах; поняття «розвиток зв'язної мови» він витлумачує як зв'язні відповіді на запитання вчителя за виучуваним мовним матеріалом, зв'язний виклад змісту параграфу підручника, складання текстів, аналіз ідейно-художнього змісту твору на уроці літератури, усний переказ тексту, спеціальні уроки з розвитку зв'язної мови» [6, с. 54]. Згодом О. Біляєв розмежував поняття «мова» і «мовлення».

Ураховуючи особливості тогочасної мовної політики в Україні, вчений став співавтором низки підручників рідної мови для шкіл з українською та російською мовами навчання. У підручниках, розроблених лінгводидактом, матеріал подано не тільки дедуктивно (спочатку визначення чи правило, потім наведено приклади для його ілюстрації), як переважало до того часу, а й індуктивно (з'ясування питання учні починають зі спостережень над явищами та фактами мови, у результаті чого формулюють граматичні визначення й правила), поєднанням індуктивного викладу з дедуктивним. У багатьох випадках матеріал запропоновано у вигляді таблиць і схем, чим досягається стислість і наочність викладу. Не втратила своєї актуальності ідея науковця про блокове компонування навчального матеріалу. Подані в підручниках вправи за змістом і характером завдань спрямовані на засвоєння граматичного матеріалу, вироблення орфоепічних і правописних навичок учнів, на розвиток усного й писемного мовлення. З-поміж вправ чільне місце посідають роботи творчого характеру. Уся система тренувальних вправ різноманітна, побудована на цікавому

дидактичному матеріалі. Досвід використання підручників засвідчив, що вони відповідали віковим особливостям учнів певної вікової категорії, їхнім інтелектуальним запитам. Ці книжки орієнтовані на активізацію розумової діяльності учнів, розвиток їхніх пізнавальних інтересів, умінь працювати самостійно [9]. Використання лінійки підручників, підготовлених за участю О. Біляєва, сприяло кращому засвоєнню навчального матеріалу учнями, формуванню їхньої мовленнєвої культури.

Неоціненним став внесок О. Біляєва в розроблення концептуальних засад вітчизняної лінгводидактики. Становлення української національної школи в кінці ХХ століття зумовило розроблення кількох концепцій мовної освіти. У 1993 році виходить «Концепція мовної освіти в Україні» О. Біляєва, М. Вашуленка, В. Плахотника, що визначає мету, завдання, зміст мовної освіти, взаємозв'язок у вивченні рідної, державної та іноземної мов [7]. У «Концепції навчання державної мови в школах України» (О. Біляєв, Л. Скуратівський, Л. Симоненкова, Г. Шелехова) розроблено теоретичні засади мовної освіти. Автори зазначають, що спрямованість змісту навчання визначена лінгвістичним, методологічним, етнокультурознавчим компонентами [2]. Згодом його концептуальні ідеї знайшли відображення в концепціях когнітивної й комунікативної методики, концепції профільного навчання української мови.

Окремої уваги потребує наукова школа Олександра Михайловича Біляєва. Під керівництвом науковця впродовж 1969-2005 рр. було виконано докторські й кандидатські дисертації з проблеми методики навчання української мови.

Основним методом обрано вибірковий контент-аналіз, одиниці аналізу – тема, предмет, мета дослідження. Три докторські дисертації розкривають проблеми загальної середньої освіти, одна – проблеми становлення і розвитку методики навчання української мови як науки (XVI–XX ст.)

Темарій кандидатських дисертацій засвідчує багатовекторність наукових інтересів О. Біляєва. Дві роботи присвячені проблемам організації навчання в початкових класах; 26 – у 5-9 класах; 1 – у гімназіях, 1 – у педагогічних училищах. Тож об'єктом дослідження більшості робіт став процес навчання української мови в закладах загальної середньої

освіти. Тематичні доміанти робіт визначили таким чином: лінгводидактичні проблеми розвитку мовлення учнів – 11 робіт, особливості реалізації методів навчання української мови в 5-7 класах – 5, застосування засобів навчання – 3, формування мовних умінь учнів – 4, естетичне виховання учнів на уроках української мови – 2, формування національно-мовної особистості учня 5-7 класів – 1, особливості методики навчання української мови в старших класах гімназії – 1, лінгводидактичні засади навчання української мови у педагогічному училищі – 1.

Результатом виконаних під керівництвом лінгводидакта дисертацій стали розроблені методики навчання творів-описів, творів-роздумів, роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів 5-7 класів шляхом застосування ситуаційних завдань, мовного аналізу, навчання української мови в старших класах гімназії, педучилищі; створені, експериментально перевірені кілька лінгводидактичних систем, зокрема творчих робіт з української мови в 5-8 класах, стилістичних вправ, роботи над підвищенням культури мовлення учнів 5-7 класів.

Теоретик і практик, фундатор потужної в Україні школи вчених-методистів, на працях якого зросло не одне покоління науковців, О. Біляєв зробив вагомий внесок у лінгводидактичну теорію і практику навчання мови, удосконалення змісту, форм, методів, засобів навчання української мови. До ключових ідей методичної спадщини належать такі: класифікація методів навчання української мови, лінгводидактичні засади технології аспектних уроків української мови та уроків розвитку зв'язного мовлення, розроблення системи розвитку мовлення учнів, концептуальні засади навчання української мови. Саме ці ідеї значною мірою зумовлюють розвиток сучасної лінгводидактики.

Використані джерела

1. Біляєв О. Зміст уроку мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 4. С. 2–6.
2. Біляєв О. Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепція навчання державної мови в школах України. *Дивослово*. 1996. № 1. С. 16–21.
3. Біляєв О. М. Актуальні проблеми методики мови. *Укр. мова і літ. в шк.* 1972. № 1. С. 1–9.
4. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: Навчально-методичний посібник. Київ: Генеза, 2005. 180 с.
5. Біляєв О. М. Сучасний урок мови. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 9. С. 1–10.

6. Біляєв О. М. Уроки розвитку навичок зв'язної мови. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 7. С. 53–64.
7. Біляєв О.М., Вашуленко М.С., Плахотнік В.М. Концепція мовної освіти в Україні. *Рідна школа*. 1994. №9. С.71–77.
8. Біляєв Олександр. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2002. №11. С.20–24; 49–50.
9. Горошкіна О.М. Ідеї О. М. Біляєва в розвідках сучасних лінгводидактів і практичній діяльності вчителя. *Українська мова і література в школі*. 2015. -№ 3. С.15-19
10. Методика вивчення української мови в школі / О.М. Біляєв, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентиліук та ін. Київ: Рад. школа, 1987. 246 с.
11. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів Українська мова. 5- 11 класи. Київ, 2001. 57 с.
12. Савич Л.П. Лінгводидактична спадщина О.М.Біляєва (1925-2006 рр.) : *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02* «Теорія і методика навчання» (українська мова). – Тернопіль, 2012. – 21 с.
13. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури. Монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
14. Шелехова Г. Система вправ і завдань з формування монологічного і діалогічного мовлення учнів 7 класу на уроках рідної мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukr-in-school.edu-ua.net/id/190>.

НАУКОВИЙ І НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ДОРОБОК ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА БІЛЯЄВА

ДИСЕРТАЦІЇ

1. Беляєв О. М. Робота над орфографічними помилками учнів : дис. ... канд. пед. наук; Міністерство освіти УРСР, Науково-дослідний інститут педагогіки Української РСР. Київ, 1954. 309 с.
2. Беляєв О. М. Лингводидактичні основи сучасного уроку української мови в середній школі : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / НДІ педагогіки УРСР, Київський держ. пед. ін-т ім. А. М. Горького. Київ, 1984. 371 с.

НАУКОВІ СТАТТІ

1956

3. Біляєв О. М. Причини орфографічних помилок і заходи до попередження неуспішності учнів у письмі. *Українська мова в школі*. 1956. № 1. С. 41 – 50.
4. Беляєв О. М. Робота над виправленням орфографічних помилок у 5 класі. *Наукові записки (Сталінградський педагогічний університет)*. 1956. Вип. 4. С. 58-84.

1957

5. Біляєв О. М. Вивчення орфографії «важких» слів у 5 – 7 класах. *Українська мова в школі*. 1957. № 1. С. 48 – 57.

1961

6. Біляєв О. М. Активізувати навчальну діяльність учнів на уроках мови. *Українська мова в школі*. 1961. № 1. С. 3 – 12.
7. Біляєв О. М. Переломний етап у викладанні мови в школі. *Українська мова в школі*. 1961. № 5. С. 7 – 14.

1962

8. Біляєв О. М. Про досвід раціональної організації уроку в школах Липецької області. *Українська мова в школі*. 1962. № 3. С. 83 – 86.

1963

9. Беляєв О. М., Ярмак І. І. За творче використання липецького досвіду. *Українська мова і література в школі*. 1963. № 5. С.3 – 11.

1964

10. Беляєв О. М. Учити виховуючи. *Українська мова і література в школі*. 1964. № 1. С. 3 – 10.

11. Беляєв О. М. Потреби школи і завдання методики мови. *Українська мова і література в школі*. 1964. №11. С. 3-7.

1965

12. Беляєв О. М. Типи і структура уроків мови. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 3. С. 3 – 11.

1966

13. Беляєв О. М., Дмитровський Є. М. Методика викладання української мови в середній школі. *Українська мова і література в школі*. 1966. № 2. С. 88 – 92.

14. Масальський В. І., Біляєв О. М. Розвиток методики мови в радянський період. *Українська мова і література в школі*. 1966. № 7. С. 46.

1967

15. Беляєв О. М. Лінгвістичні основи розвитку усної мови учнів. *Українське усне літературне мовлення*. Київ: Наукова думка, 1967. С. 275–281.

1969

16. Беляєв О. М. Нова програма – нові завдання [Про запровадження нових програм з мови в школах]. *Українська мова і література в школі*. 1969. № 11. С. 7.

1970

17. Беляєв О. М. Зв'язок навчання мови з життям. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 1. С. 63 – 68.

18. Беляєв О. М. У світлі ленінських ідей. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 4. С. 70 – 73.

19.Беляев О. М. Курс української мови в 4 класі. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 5. С. 67 – 72.

20.Беляев О. М. Удосконалення методів навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 11. С.58 – 67.

21.Беляев О. М. Зв'язок навчання і виховання на уроках мови. *Методика викладання української мови і літератури* : респ. наук.-метод. зб. Вип. 4 / [редкол.: О. Р. Мазуркевич та ін.]. Київ : Рад. шк., 1970. С .44.

1972

22.Беляев О. М. Сучасний урок мови. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 9. С.1- 10.

23.Біляев О. М. Актуальні проблеми методики мови. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 1. С. 1-9.

1974

24.Біляев О. М. Проблемні ситуації і пізнавальні завдання на уроках мови. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 4. С. 58 – 65.

25.Біляев О. М. Уроки розвитку навичок зв'язної мови. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 7. С. 53 – 64.

26.Біляев О. М. Уроки розвитку навичок зв'язного мови. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 11. С. 47 – 58.

1975

27.Біляев О. М. Уроки розвитку навичок зв'язної мови. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 3. С. 60 – 68.

28.Біляев О. М., Пашківська Н. А. Взаємозв'язок у викладанні української і російської мови. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 10. С. 3 – 15.

1976

29.Біляев О. М. Підвищувати якість навчання мови. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 8. С. 13 – 24.

30.Біляев О. М. Порадник учителя мови [Про роль журналу «Українська мова і література в школі» в роботі вчителів України]. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 3. С. 73-78.

1977

31. Біляєв О. М. Новому змістові навчання мови – досконалішу методику. *Українська мова і література в школі*. 1977. № 10. С. 3 – 12.
32. Біляєв О. М. Становлення і розвиток методики мови. *Українська мова і література в школі*. 1977. № 11. С. 51 – 63.
33. Біляєв О. М., Мазуркевич О. Р. Нова Радянська Конституція і вивчення літератури й мови. *Українська мова і література в школі*. 1977. № 12. С. 3 – 12.

1978

34. Беляев А. М. Актуальные проблемы методики преподавания русского языка в школах УССР. *Совершенствование теории и практики обучения русскому языку в школе*. Київ, 1978. С. 56-66.
35. Біляєв О. М. Наукові основи змісту уроку мови в загальноосвітній школі. *Методика викладання української мови і літератури* : Республіканський науково-методичний збірник. Київ, 1978. Вип. 8. С. 86-95.

1979

36. Біляєв О. М. Наукова організація праці на уроках мови. *Українська мова і література в школі*. 1979. №5. С. 51-58.

1980

37. Біляєв О. М. Проблема методів у навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 1980. № 10. С. 57-67.

1982

38. Біляєв О. М. Лінгводидактичні основи сучасного уроку мови. *Українська мова і література в школі*. 1982. № 10. С. 50-61.

1988

39. Підвищення ефективності уроку української мови в світлі вимог реформи школи : методичний лист / М-во освіти УРСР, Прогр.-метод. відділ ; [підгот: О. М. Беляев]. Київ : Радянська школа, 1988. 47 с.

1989

40. Біляєв О. М. Про перебудову навчання мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 8. С. 46 – 53.

1990

41.Беляєв О. М. Зовнішня і внутрішня організація уроку мови. *Методика викладання української мови і літератури* : респ. наук.-метод. зб. Вип. 11 / [редкол.: О. Р. Мазуркевич та ін.]. Київ : Рад. шк., 1990. С.54.

42.Біляєв О. М. Лінгвістичний аналіз мовлення вчителя. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 1. С. 39–41.

1991

43.Беляєв О. М. Синтаксис і пунктуація. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 10. С. 3-8.

1993

44.Біляєв О. М. Лінгво-методичні засади концепції шкільної мовної освіти в Україні. *Українська мова в процесі національно-культурного відродження України* : збірник наукових праць / М-во освіти України, Київський держ. пед. ін-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : КДПІ, 1993. С. 5-8.

1994

45.Біляєв О. М. Ефективний засіб інтенсифікації навчання української мови в школі. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 1994. №4. С. 66-72.

46.Біляєв О. М. Мовна ситуація в Україні і завдання лінгводидактики : (Шляхи поліпшення навчання української мови та мов національних спільнот). *Відродження*. 1994. №7. С.4-6.

1995

47.Біляєв О. Культура мовлення вчителя-словесника. *Дивослово*. 1995. №1. С. 37-44.

1999

48.Біляєв О. Лінгвістичний аналіз мовлення вчителя. *Українська мова і література в школі*. 1999. №1. С.39-41.

2000

49.Біляєв О. Про культуру мовлення вчителів-словесників, учителів загалом і не лише вчителів. *Урок української*. 2000. №1. С.23-27.

2001

50. Біляєв О. Зміни в змісті і структурі програм з української мови для 5-11 класів шкіл з російською мовою навчання. *Дивослово*. 2001. № 9. С. 4-8.

2002

51. Біляєв О. Навчальна книжка для шкіл нового типу. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 63.

52. Біляєв О. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2002. № 11. С. 20-24, 49-50.

53. Біляєв О. М. Лінгводидактика: становлення і розвиток. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002* : збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Ч. 1 / Акад. пед. наук України ; [голов. ред. В. Г. Кремень]. Харків : ОВС, 2002. С. 310-322.

2003

54. Біляєв О. Інтегровані уроки рідної мови. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 36-40.

55. Біляєв О. Зміст уроку мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 4. С.2-6.

56. Біляєв О. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. №8. С.2-5.

2004

57. Біляєв О. Вправи в навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 2-6.

58. Біляєв О. Про вивчення фонетики в школі. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 7-8. С. 2-4.

59. Біляєв О. Спостереження над мовою як метод навчання. *Українська мова і література в школі* . 2004. №3. С.2-5.

60. Біляєв О. Робота з підручником. *Українська мова і література в школі*. 2004. №4. С.2-4.

ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1. Програми середньої загальноосвітньої школи «Рідна мова». 5-11 класи / М-во освіти України ; укл. О. М. Беляєв [та ін.]. Київ : Освіта, 1993. 64 с.
2. Програми середньої загальноосвітньої школи «Українська мова для шкіл з російською мовою навчання». 5-11 класи / М-во освіти України ; укл. О. М. Беляєв [та ін.]. Київ : Освіта, 1993. 63 с.
3. Програми середньої загальноосвітньої школи «Українська мова для шкіл з російською мовою навчання». 5-11 класи / М-во освіти України ; укл. О. М. Беляєв [та ін.]. Київ : Освіта, 1995. 64 с.
4. Українська мова 5-11 класи / підгот. О. М. Біляєв. Київ : Перун, 1998. 69 с. (Програми для середніх загальноосвітніх шкіл з російською мовою навчання).
5. Українська мова. 5-11 класи : програми для загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / Міністерство освіти і науки України. Головне управління змісту освіти, АПН України ; підгот. О. Біляєв [та ін.]. Київ : Шкільний світ, 2001. 80 с.
6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою. Українська мова. 5 клас 12-річної школи. / Укл. Н.В. Бондаренко, Укл. О.М. Біляєв, Укл. Л.М. Паламар, Укл. В.Л. Кононенко. *Дивослово*. 2005. № 7. С. 28-41.

ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ

1. Державний стандарт загальної середньої освіти. Українська мова (Проект) / Біляєв О.М. та ін. *Дивослово*. 1997. № 7. С. 18–38.

КОНЦЕПЦІЇ МОВНОЇ ОСВІТИ

1. Беляєв О.М. Концепція інтенсивного навчання мови. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 6. С. 26–30.
2. Біляєв О. М. Вашуленко М. С., Плахотник В. М. Концепція мовної освіти в Україні. *Рідна школа*. 1994. №9. С.71-73.
3. Біляєв О.М., Скуратівський Л.В., Симоненкова Л.М., Шелехова Г.Т. Концепція навчання державної мови в школах України. *Дивослово*. 1996. №1. С.16-21.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПОСІБНИКИ

1. Методика викладання української мови в середній школі : навч. посіб. / [О. М. Беляєв, В. І. Масальський, С. М. Кестель та ін.] ; за ред.: С. Х. Чавдарова, В. І. Масальського ; М-во освіти УРСР, НДІ педагогіки УРСР. Київ : Рад. шк., 1962. 372 с.
2. Українська мова. 7-8 клас : посібник для 7-8 кл. восьмирічної школи з російською мовою навчання. Ч. 2. Синтаксис / О. М. Беляєв та ін. 2-е вид. Київ : Рад. шк., 1962. 191 с.
3. Уроки української мови у восьмирічній школі (V–VI класи) : посіб. для вчителів / О. М. Біляєв, В. Т. Горбачук, В. Д. Зозуль [та ін.] ; за ред. О. М. Біляєва. Київ : Рад. шк., 1966. 384 с.
4. Беляєв О. М. Шляхи підвищення ефективності уроку з української мови в V-VIII класах : методичний матеріал. Київ : Рад. шк., 1967. 127 с.
5. Українська мова. Навч. матеріали для 5-го класу / За ред. О. М. Беляєва. Вип. 1. Київ, 1968. 174 с.
6. Українська мова. 7-8 клас : посібник для 7-8 кл. восьмирічної школи з російською мовою навчання. Ч. 2. Синтаксис / О. М. Беляєв та ін. ; Науково-дослідний інститут педагогіки. 8-е вид. Київ : Рад. шк., 1968. 191 с.
7. Українська мова. Посібник для восьмиріч. школи з рос. мовою навчання. Ч. 2. Синтаксис. Для 7-8-х класів / За ред. д-ра філол. наук В. І. Масальського. Вид. 9-е. Київ : Рад. шк., 1969. 191 с.
8. Українська мова. Посібник. Ч. 2. Синтаксис. Для 7-8-х класів восьмиріч. школи з рос. мовою навчання / За ред. д-ра філол. наук В. І. Масальського. Вид. 10-е. Київ : Рад. шк., 1970. 180 с.
9. Українська мова. Посібник для восьмиріч. школи з рос. мовою навчання. Ч. 2. Синтаксис. Для 7-8-х класів / За ред. д-ра філол. наук В. І. Масальського. Вид. 11-е. Київ : Рад. шк., 1971. 170 с.
10. Українська мова. Посібник для восьмиріч. школи з рос. мовою навчання. Ч. 2. Синтаксис. Для 7-8-х класів / За ред. д-ра філол. наук В. І. Масальського. Вид. 12-е. Київ : Рад. шк., 1972. 176 с.

11. Вивчення української мови в четвертому класі шкіл з російською мовою навчання : Метод. вказівки до підручника / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1970. 151 с.
12. Вивчення української мови в 5 класі шкіл з російською мовою навчання : метод. вказівки до підруч. / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1974. 152 с.
13. Вивчення української мови в 6 класі шкіл з російською мовою навчання : метод. вказівки до підруч. / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1978. 112 с.
14. Беляєв О. М. Сучасний урок української мови: Учеб-метод. посіб. Київ : Рад. шк., 1981. 177 с.
15. Беляєв О. М., Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І., Передрій Г. Р. Методика вивчення української мови в школі : посіб. для вчителя. Київ : Рад. шк., 1987. 246 с.
16. Навчання української мови в 10-11 класах : книжка для вчителя / О. М. Беляєв та ін. Київ : Освіта, 1998. 141 с.
17. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 179 с.

**ПІДРУЧНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

1968

1. Українська мова. Навчальні матеріали для 5-го класу/ О. М. Беляєв та ін.; За ред. канд. пед. наук О.М. Беляєва. Вип. 1. Київ, 1968. 174 с.

1969

2. Українська мова. Експерим. підручник для 5 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. Київ, 1969. 219 с.

3. Українська мова. Експерим. підручник для 6 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. Київ, 1969. 115 с.

4. Українська мова. Експерим. підручник для 4 класу шкіл з укр. мовою навчання/ О. М. Беляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. Київ, 1969. 205 с. з іл.

1970

5. Беляєв О.М, Плиско К.М., Симоненкова Л.М., Шкільник М.М. Українська мова : Експериментальний підручник для 5 класу шкіл з українською мовою навчання. Київ: Рад. шк., 1970. 191 с. з іл.

6. Беляєв О.М., Плиско К.М., Симоненкова Л.М., Шкільник М.М. Українська мова. Підручник для 4 класу шкіл з рос. мовою навчання. Київ : Рад. шк., 1970. 160 с.

7. Українська мова. Експерим. підручник для 6 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. Вид. 2-е., випр. Київ, 1970. 115 с.

8. Українська мова. Експерим. підручник для 7 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. Київ, 1970. 119 с.

1971

9. Українська мова. Експерим. підручник для 6 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін.; За ред. О.М. Біляєва. Вид. 3-е., перероб. Київ, 1971. 128 с.

10. Беляєв О.М., Плиско К.М., Симоненкова Л.М., Шкільник М.М. Українська мова. Підручник для 4 класу шкіл з рос. мовою навчання. Вид. 2-е. Київ : Рад. шк., 1971. 160 с.

11.Українська мова. Для п'ятого класу шкіл з рос. мовою навчання. Пробний підручн. / О. М. Біляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1971. 223 с. з іл.

12.Українська мова. Експерим. підручник для 7 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. 2-е вид. Київ, 1971. 127 с.

13.Українська мова. Експерим. підручник для 3 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. Київ, 1971. 149 с.

1972

14.Українська мова. Для 5 класу шкіл з рос. мовою навчання. Пробний підручн. Вид. 2-е. / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1972. 223 с. з іл.

15.Українська мова. Експерим. підручник для 7 класу шкіл з укр. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін.; За ред. О.М. Беляєва. 3-є вид. Київ, 1972. 127 с.

16.Українська мова. Пробний підручник. Для шостого класу шкіл з рос. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1972. 96 с.

17.Беляєв О.М., Плиско К.М., Симоненкова Л.М., Шкільник М.М. Українська мова. Підручник для 4-го класу шкіл з рос. мовою навчання. Вид. 3-є. Київ : Рад. шк., 1972. 160 с.

1973

18.Українська мова. Для 6-го класу шкіл з російською мовою навчання / О.М. Біляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1973. 96 с.

19.Українська мова. Для 5 класу шкіл з рос. мовою навчання. Вид. 3-є., перероб. / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1972. 192 с. з іл.

20.Беляєв О.М., Плиско К.М., Симоненкова Л.М., Шкільник М.М. Українська мова. Підручник для 4-го класу шкіл з рос. мовою навчання. Вид. 4-е. Київ : Рад. шк., 1973. 165 с.

1974

21.Українська мова. Для 5-го кл. шкіл з рос. мовою навчання. Вид. 4-е. / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1974. 192 с.

1976

22.Українська мова. Пробний підручник для 4 класу шкіл з російською мовою навчання / О.М. Біляєв та ін.; за ред. О.М. Беляєва. Вид. 7-е. Київ : Рад. шк., 1976. 160 с.

1977

23.Українська мова. 6 клас : підручник для 6-го кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. шк., 1977. 96 с.

1978

24.Українська мова. Пробний підручник для 6-го класу шкіл з російською мовою навчання / О.М. Беляєв та ін. Вид. 5-е. Київ : Рад. шк., 1978. 96 с.

1979

25.Українська мова. 5-6 клас : підручник для 5-6 кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 9-е вид. Київ : Рад. шк., 1979. 286 с.

1980

26.Українська мова. 4 клас : підручник : для 4 кл. / О. М. Беляєв [та ін.]. 11-е вид. Київ : Рад. шк., 1980. 142 с.

27.Українська мова. 5-6 клас : підручник для 5-6 кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 10-е вид., перероб. Київ : Рад. шк., 1980. 254 с.

1988

28.Українська мова. 5-6 клас : підручник для 5-6 кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 18-е вид., перероб. Київ : Рад. шк., 1988. 254 с.

1989

29.Українська мова. 6 клас : підручник для 6-го кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 19-е вид. Київ : Рад. шк., 1989. 254 с.

1990

30.Українська мова. 6-7 кл. : підручник для 6-7 кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 10-е вид., перероб. Київ : Рад. шк., 1990. 256 с.

1991

31.Українська мова : Підручник для 5 кл. шк. з рос. мовою навч. / О. М. Беляєв та ін. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Рад. шк., 1991. 192 с. : іл.

1993

32.Українська мова : підручник для 5 кл. шк. з рос. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 4-те вид., перероб і доп. Київ : Освіта, 1993. 192 с.

1995

33.Українська мова : підруч. для 5 кл.шк. з рос. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 5.вид. Київ : Освіта, 1995. 192 с.

34.Українська мова : підруч. для 6 кл. шкіл з рос. мовою навч. / О. М. Беляєв та ін. 2.вид. Київ : Освіта, 1995. 224 с.

35.Українська мова : підручник для 8 кл. шкіл з рос. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 4. вид., перероб. Київ : Освіта, 1995. 112 с.

1996

36.Українська мова : Підручник для 5 кл. шк. з рос. мовою навч. / О. М. Беляєв та ін.; Міністерство освіти України. 6-те вид. Київ : Освіта, 1996. 191 с. : іл.

37.Українська мова : підручник для 10-11 кл. шк. з укр. та рос. мовами навчання / О. М. Беляєв та ін. Київ : Освіта, 1996. 240 с.

1997

38.Українська мова : підручник для 10 - 11 кл. шк. з укр. та рос. мовами навчання / О. М. Беляєв та ін. ; ред. В. С. Левченко ; М-во освіти України. 2-ге вид., перероб. Київ : Освіта, 1997. 240 с.

39.Українська мова. Підручник для 7 класу шкіл з рос. мовою навчання / О. Беляєв та ін. 5-те вид. Київ : Освіта, 1997. 144 с.

40.Українська мова : підручник для 6 кл. шк. з рос. мовою навч. / О. М. Беляєв та ін. 3.вид. Київ : Освіта, 1997. 206 с.

41.Українська мова : підручник для 8 кл. шкіл з рос. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 5-е вид. Київ : Освіта, 1997. 111 с.

1998

42.Українська мова : Підручник для 9 кл. шк. з рос. мовою навчання / О.М. Біляєв та ін. 2-ге вид. Київ : Освіта, 1998. 192 с.

43.Українська мова : підручник для 7 кл. шк. з рос. мовою навчання / О. М. Беляєв та ін. 6.вид. Київ : Освіта, 1998. 143 с.

2000

44.Українська мова. Підручник для 6 класу шкіл з російською мовою навчання / О.М. Біляєв та ін. 4-е вид., переоб. і доп. Київ : Вид-во «Освіта», 2000. 222 с.

45.Українська мова : підруч. для 10- 11 кл. шкіл з укр. та рос. мовами навчання / О. М. Біляєв та ін. 4.вид. Київ : Освіта, 2000. 240 с.

2001

46.Українська мова : підручник для 5 класу шкіл з російською мовою навчання / О. М. Біляєв та ін. Київ : Педагогічна думка, 2001. 216 с.

2002

47.Українська мова : Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін. ; М-во освіти і науки України. 3-тє вид. перероб. і доп. Київ : Освіта, 2002. 208 с.

48.Українська мова : підруч. для 10-11 кл. загальноосвітніх навч. закл. з укр. та рос. мовами навч. / О. М. Біляєв та ін. Київ : Освіта, 2002. 240 с.

2003

49.Українська мова : підручник для 10-11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з укр. та рос. мовами навчання / О. М. Біляєв та ін. 5.вид. Київ : Освіта, 2003. 240 с.

50.Українська мова : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін. 6.вид., перероб. і доп. Київ : Освіта, 2003. 125 с.

51.Українська мова : підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навч. / О. М. Біляєв та ін. 5. вид. Київ : Освіта, 2003. 222 с.

52.Українська мова : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навч. / О. М. Біляєв та ін. 7.вид., перероб. і доп. Київ : Освіта : Шкільна освіта, 2003. 128 с.

2004

53.Українська мова. 10-11 : підруч. для 10-11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з укр. та рос. мовами навч. / О. М. Біляєв та ін. 6.вид. Київ : Освіта, 2004. 240 с.

54.Українська мова : Підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін. Київ : ВД "АФОН", 2004. 125 с.

55.Українська мова : Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навчання / О. М. Біляєв та ін. Київ : ВД "АФОН", 2004. 127 с.

2005

56.Біляєв О.М., Симоненкова Л.М., Скуратівський Л.В., Шелехова Г.Т. Українська мова : Підручник для 10 - 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з укр. та рос. мовами навчання. 8-ме вид. Київ : Освіта, 2005. 384 с.

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО БІЛЯЄВА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА

1. Сердечно вітаємо! : з 70-річчям О. М. Біляєва. *Дивослово*. 1995. №4. С. 53.
2. Березівська Л. Д. Біляєв Олександр Михайлович. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=40968
3. Плющ М. Я. Біляєв Олександр Михайлович. *Українська мова. Енциклопедія*. Вид. 2-е, виправл. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Жадана, 2004. С. 51-52.
4. Слово про вчителя (Біляєв О. М.). *Українська мова і література в школі*. 2005. №1. С. 60.
5. Савич Л. Урок української мови в світлі праць Олександра Біляєва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Педагогіка : збірник / М-во освіти і науки України, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2007. № 5. С. 72-80.
6. Ті, кого ми пам'ятаємо. Біляєв Олександр Михайлович. URL: <http://www.undip.org.ua/structure/laboratory/laborator-ya-learning-ukrainian-language/member.php>
7. Кожуховська Л. П. Науковий спадок О. М. Біляєва в контексті сучасної лінгводидактики. *Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць*. 2008. Вип 4. С.227-237.
8. Голуб Н. Мистецтво жити: пам'яті видатного українського вченого-лінгводидакта О. М. Біляєва. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 3. С. 63-64.
9. Життя, наповнене глибоким змістом: Біляєв Олександр Михайлович (27.02.1925-27.03.2006). *Українська мова і література в школі*. 2010. № 3. С. 62.
10. Хом'як І. Типологія уроків у лінгводидактичній спадщині О. М. Біляєва. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 4. С. 2-5.
11. Бадер В. Проблема взаємозв'язаного навчання усного і писемного мовлення школярів у методичній спадщині О. Біляєва. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. Вип. 50. С. 29-34.

12. Савич Л. Культура мовлення вчителя: аналіз наукових розвідок О. М. Біляєва. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2010. № 2. С. 209-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2010_2_35.

13. Савич Л. Втілення у практику школи методичних ідей О. М. Біляєва : (на матеріалі повісті «Вишневі ночі» Бориса Харчука). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Сер. Літературознавство. 2011. Вип. 33. С. 354-367.

14. Савич Л. П. Проблеми дослідження методів навчання рідної мови в науковій спадщині О. М. Біляєва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 2011. № 2. С. 147-153.

15. Савич Л. П. Вивчення й використання передового педагогічного досвіду у світлі праць О. М. Біляєва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 2012. № 1. С. 28-33.

16. Савич Л. Лінгводидактична спадщина О. М. Біляєва (1925 – 2006 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова) / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка ; наук. кер. Е. Я. Палихата. Тернопіль, 2012. 252 с.

17. Савич Л. П. Лінгводидактична спадщина О. М. Біляєва (1925– 2006 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.02 - теорія і методика навчання (українська мова) / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2012. 19 с.

18. Кожуховська Л., Дига Н. Традиційне та інноваційне в методиці викладання мови і літератури в школі у поглядах Н. Й. Волошиної та О. М. Біляєва. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 71-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvvpdru_2014_33_11.

19. Помирча С. В., Кобченко І. Г. Лінгводидактичні вимоги до уроків розвитку зв'язного мовлення за О. М. Біляєвим. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип. 34. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvuuped_2014_34_45.pdf

20. Хом'як І. Любов до мови й уживаного слова (про наукову діяльність О. М. Біляєва – провідного вченого України в галузі лінгводидактики). *Українська мова і література в школі*. 2015. № 4. С. 17–21.

21. Біляєв Олександр Михайлович : до 90-річчя від дня народження видатного українського лінгводидактика. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 2. С. 58–59.

22. Горошкіна О. Ідеї О. М. Біляєва в розвідках сучасних лінгводидактів і практичній діяльності вчителів. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 3. С. 15–19.

23. Шеремета Л. П. Система роботи над орфографічними помилками у світлі праць О. М. Біляєва. *Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»*. 2014. № 1. Т. 2. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/75/91>

24. Біляєв Олександр Михайлович. *Видатні особистості з українського мовознавства*. Хрестоматія / за заг. ред. Марини Навальної ; укл. : Тетяна Левченко, Тетяна Чубань. Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2016. С. 15-17.

25. Шеремета Л. П. Внесок О. М. Біляєва у створення лінгвометодичних концепцій шкільної мовної освіти в Україні, державних проєктів, стандартів. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 74(1). С. 151-154. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_74\(1\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_74(1)_33).

26. Шеремета Л. П. Інноваційне осмислення О. М. Біляєвим проблеми уроку як основної форми організації навчання мови. URL: <https://int-konf.org/en/2015/sotsium-nauka-kultura-19-21-01-2015/984-sheremeta-l-p-innovatsijne-osmislennya-o-m-bilyaevim-problemi-uroku-yak-osnovnoji-formi-organizatsiji-navchannya-movi>

27. Шеремета Л. П., Новіцька О. І. Становлення О. М. Біляєва як науковця-лінгводидакта. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 78(3). С. 53-63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_78\(3\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_78(3)_12).

28. Шеремета Людмила. Науковий внесок О.М.Біляєва в контексті сучасної лінгводидактики. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/204606/204483>

НАУКОВА ШКОЛА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА БІЛЯЄВА

1. Кравчук Д. М. Творческие работы по украинскому языку в 5-8 классах (принципы, система, методика) : автореферат дис. ... канд. пед. наук. Киев, 1969. 19 с.

2. Пентилюк М. І. Елементи стилістики на уроках української мови в 4-6 класах : дис. ... канд. пед. наук: 732 / НДІ педагогіки України. Київ, 1972. 275 с.

3. Потапенко О.М. Удосконалення методики навчання творів - описів трудових процесів на уроках української мови в 4 - 6 класах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / НДІ педагогіки УРСР. Київ, 1981. 186 с.

4. Варзацька Л. О. Використання зв'язного тексту в процесі вивчення граматичних категорій і форм української мови в початкових класах : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1982. 24 с.

5. Галетова А. Г. Удосконалення навчання зв'язного висловлювання типу роздуму на уроках української мови в 4-6 класах : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1984. 16 с.

6. Лукач С. А. Підвищення ефективності методу бесіди на уроках української мови в 4 - 6 класах : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1985. 25 с.

7. Гончаренко Н. М. Самостійна робота учнів з підручником на уроках української мови в 4-6 класах : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1986. 24 с.

8. Житенева Л. В. Развитие теории и практики обучения русскому языку как иностранному на подготовительных факультетах ВУЗов Украины (60-80-е годы) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; 13.00.01 / НИИ педагогіки Украины. Киев, 1991. 162 с.

9. Хомяк И.Н. Связь в обучении орфографии и словообразования на уроках украинского языка в 5-6 классах.: автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Киев, 1989. 24 с.

10.Теклюк В. Я. Спостереження над мовою в системі методів навчання української мови в V-VII класах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / НДІ педагогіки України. Київ, 1991. 146 с.

11.Шляхова В. В. Розповідь учителя як метод навчання української мови в школі (5-7 класи) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1991. 204 с.

12.Тихоша В. І. Формування лексичних умінь і навичок в української мови в учнів 5-6 класів шкіл з російською мовою навчання: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1993. 24 с.

13.Пономаренко В. М. Узагальнюючі таблиці і схеми як засіб інтенсифікації навчання української мови в школі (5-7 класи) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1993. 150 с.

14.Боднар І. Є. Формування орфографічних навичок в учнів 5-7 класів у процесі вивчення дієслова і його основних форм : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1994. 201 с.

15.Кисельов Д. Л. Збагачення мовлення учнів 5–6 класів фразеологічними зворотами російської мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1994. 19 с.

16.Крутоголова О. В. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення української мови в школі (5-7 класи) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1994. 195 с.

17.Сапарова Ш.Б. Обучение учащихся начальных классов каракалпакской школы слушанию и чтению на русском языке : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/ Укр. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Киев, 1995. 158 с.

18.Бакум З. П. Лінгводидактична спадщина С. Х. Чавдарова : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Криворіз. держ. пед. ін-т. Кривий Ріг : [Б. в.], 1996. 157 с.

19.Валентій Л. В. Лінгводидактичні основи мовного аналізу в школі (5-7 класи) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Чернігів. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів : [Б. в.], 1996. 155 с.

20.Шелехова Г.Т. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках рідної мови в середній школі : автореф. дис. у формі наук. доп. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1996. 45 с.

21.Ефименко О. В. Развитие диалогической речи учащихся 5-7 классов на уроках русского (родного) языка : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Укр. гос. пед. ун-т им. М. П. Драгоманова. Киев, 1996. 196 с.

22.Голуб Н. Б. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів власне української лексикою : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : [б. в.], 1997. 229 с.

23.Горошкіна О. М. Особливості методики навчання української мови в старших класах гімназії : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : [б. в.], 1997. 163 с.

24.Мамчур Л. І. Лінгводидактична спадщина В. О. Сухомлинського : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : [б. в.], 1998. 178 с.

25.Кожуховська Л. П. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів українською фразеологією : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : [б. в.], 1999. 215 с.

26.Караман С. О. Зміст і технологія навчання української мови в гімназії : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 36 с.

27.Кучерук О. А. Естетичне виховання на уроках української мови в школі (8-9 класи) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2000. 202 с.

28.Марун М. Є. Формування умінь і навичок ділового мовлення в учнів 5 - 9 класів: автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 17 с

29.Симоненко Т. В. Формування національно-мовної особистості на уроках української мови в 5-7 класах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Черкас. держ. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси : [Б. в.], 2000. 192 с.

30.Чабайовська М. І. Лінгводидактичні засади навчання української мови у педагогічному училищі : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 18 с.

31. Дика Н. М. Система роботи з культури мовлення в 5-7 класах загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ. міжрегіон. ін-т удоскон. вчителів ім. Бориса Грінченка. Київ : [б. в.], 2002. 223 с.

32. Хом'як І. М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2002. 33 с.

33. Шевцова Л. С. Ситуативні завдання як засіб розвитку зв'язного мовлення учнів (5-7 класи) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : [б. в.], 2002. 244 с.

34. Кучеренко І. А. Система роботи з розвитку стилістичних умінь і навичок учнів (10-11 класи) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : [б. в.], 2005. 218 с.

35. Палихата Е. Я. Система навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ : [б. в.], 2005. 36 с.

36. Торчинська Т. А. Розвиток навчально-пізнавальної активності молодших школярів на уроках рідної мови засобом ономастичного матеріалу : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2005. 20 с.

37. Яворська С. Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (XVI-XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ : [б. в.], 2005. 40 с.